

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

СУНЬ ПЕНФЕЙ

УДК: 378 + 37.036 + 784.96

**ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ СЕМІОТИЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
ТВОРІВ МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України, м. Одеса.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
ШИП Сергій Васильович,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», професор кафедри музичного мистецтва і хореографії.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ТАНЬКО Тетяна Петрівна,
Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, декан музично-педагогічного факультету, завідувач кафедри музично-теоретичної та художньої підготовки;

кандидат педагогічних наук
БОНДАРЕНКО Анжеліка Володимирівна,
Криворізький державний педагогічний університет, старший викладач кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування.

Захист відбудеться «15» травня 2018 року о 16.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «14» квітня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. І. Паньків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Основними цілями загальної музичної освіти є пробудження інтересу і любові молодих людей до класичного мистецтва, формування потреби в художніх враженнях, виховання вимогливого естетичного смаку. Такі цілі є завжди актуальними для практики музичної освіти у всіх країнах, на всіх континентах. Однак, для того, щоб музичне мистецтво стало привабливим, цінним і корисним для людини, воно має бути зрозумілим. Отже, кожен учитель музики постійно зустрічається у своїй практичній роботі зі складним педагогічним завданням, яке можна в найзагальнішому вигляді охарактеризувати як сприяння розумінню музики.

Таке питання зазвичай обговорювалося в контексті більш широкої проблеми сприйняття музики школярами або студентами та методики організації вчителем процесу слухання музики. У цьому аспекті методичну проблему розуміння музики вирішували Е. Абдулін, О. Апраксина, Л. Арчажнікова, Б. Асаф'єв, Л. Безбородова і Ю. Алієв, З. Бервецький і Л. Хлебнікова, Д. Кабалевський, В. Остроменский, К. Португалов, В. Ражніков, Б. Яворський та ін. До даного проблемного напрямку мають пряме відношення дослідження психології художнього, зокрема музичного сприйняття (праці Л. Бочкарьова, Л. Виготського, Е. Курта, О. Костюка, В. Медушевського, Є. Назайкінського, Б. Цуканова та ін.).

Сприйняття художніх творів та розуміння їх образно-художнього смислу, а отже і методика мистецької освіти залежить від багатьох чинників (властивостей форми творів, здібностей, навичок, теоретичних знань тощо). На жаль, у педагогічній літературі, присвяченій проблемі розуміння музики та педагогічного впливу на даний процес, вкрай мало робіт піднімають питання про залежність сприйняття і осмислення музичних творів від їх семіотичних властивостей та від здатності реципієнтів інтерпретувати музику як знаковий феномен. Можна послатися лише на окремі думки, висловлені Л. Масол, Г. Падалкою, О. Олексюк, О. Ростовським, О. Рудницькою та ін., які стосуються педагогічних аспектів семіотичної природи музики.

Художні знаки, зокрема символи – це майже зовсім не досліджене в педагогічному аспекті явище мистецтва. У середній школі про ці речі навіть не йдеться. У програмах дисциплін вищої школи також не приділяється належної уваги до художньо-знакових засобів музичної поетики, символічних засобів фольклору та сучасного мистецтва, а також у зневажанні творчим методом символізації у художньо-творчій діяльності вчителя.

Актуальність теми дисертації посилюється *суперечностями* між:

- малоефективними методами вчительського впливу на процеси і результати сприйняття музики, які досі викладаються майбутнім вчителям музики у вузах і новими сучасними підходами в педагогіці мистецтва;
- наявністю суперечливих суджень і нез'ясованих теоретичних положень в музично-педагогічній літературі, що стосуються семіотичної природи мистецтва, знакового сенсу музичних артефактів, музичної символіки;

- знаково-символістською природою мистецтва і малою увагою, що приділяється цьому феномену в практиці підготовки майбутнього вчителя музики;
- загостренням проблеми розуміння творів музичного мистецтва учнівською молоддю в умовах прискореного метаморфозу художньої культури.

Актуальність та недостатня розробленість проблеми дослідження, її теоретична і практична значущість, наявність вищевказаних суперечностей зумовили визначення теми дисертації: *«Формування вміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри музичного мистецтва і хореографії ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 1769/01 від 31.08. 2017 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику формування умінь семіотичної інтерпретації творів мистецтва в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутнього вчителя музики в педагогічному ВНЗ.

Предмет дослідження – методичне забезпечення формування вміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність умінь семіотичної інтерпретації художніх творів і виявити його педагогічну специфіку.
2. Встановити педагогічні підходи, принципи і умови, розробити комплекс методів формування в майбутніх вчителів музики вміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва.
3. Визначити засоби педагогічної діагностики вміння семіотичної інтерпретації художніх творів у майбутніх вчителів музики.
4. Перевірити в ході формуючого експерименту розроблену методику формування у студентів педагогічного ВНЗ умінь семіотичної інтерпретації творів мистецтва.

Методи дослідження: *системно-структурний підхід і метод понятійного моделювання* (в дослідженні сутності та побудові теоретичної моделі вміння семіотичної інтерпретації мистецтва, 1-ий розділ роботи); *компаративний аналіз* педагогічних методів і конкретних зразків семіотичної інтерпретації музичних творів в діяльності вчителя (у визначенні педагогічних принципів і основних положень пропонованої методики, 2 розділ роботи); *методи педагогічної діагностики та формуючого*

експерименту (в 3 розділі дисертації); методи *статистичної обробки* експериментальних даних. Дослідження спирається також на емпіричні методи *педагогічного спостереження та узагальнення практичного досвіду*.

Теоретико-методологічну базу дослідження склали:

а) поняття і положення семіотики, загальної лінгвістики, естетики і мистецтвознавства, пов'язані з проблемами знакової природи мистецтва (праці С. Аверинцева, Ю. Апресяна, М. Арановського, Р. Болховського, Б. Гаспарова, В. Гошовського, Х. Гадамера, О. Козаренко, М. Кочергана, Е. Куролєнко, Т. Лазутіної, О. Лосєва, Ю. Лотмана, Ч. Морріса, Г. Орлова, Ч. Пірса, О. Потебні, А. Реформатського, Ф. де Сосюра, О. Сохора, Ю. Степанова Д. Терентьєва, В. Холопової, С. Шипа та ін.);

б) поняття і положення загальної, вікової та мистецької психології, теорії музичного сприйняття, музичного мислення і мовленнєвого спілкування (роботи Л. Блінової, Л. Бочкарьова, Л. Виготського, О. Костюка, О. Леонтьєва, В. Медушевського, Є. Назайкінського, Ж. Піаже, Ж. Рібо, С. Рубінштейна, Б. Теплова, Н. Хомського, Б. Цуканова, Б. Яворського та ін.);

в) педагогічні ідеї та положення теорії музичного навчання і виховання, зокрема – теорії та методики слухання музики у освітніх закладах, пояснення образної семантики музичних творів (Е. Абдулін, Л. Арчажнікова, Б. Асаф'єв, З. Барвецький, Л. Безбородова, І. Бех, А. Бондарєв, С. Вартанов, Н. Ветлугіна, І. Гадалова, С. Гончаров, Н. Гродзенська, А. Закірова, Д. Кабалєвський, А. Козир, В. Лелеко, С. Малкін, Г. Манасова, Л. Масол, О. Михайличенко, Г. Неменський, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, Е. Печерська, Г. Побережна, О. Полатайко, К. Португалов, О. Реброва, О. Ростовський, О. Рудницька, М. Ткач, Л. Хлебнікова, Л. Хоружа, В. Шацкая, С. Шип, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.).

г) теорія художнього стилю, положення про художній метод і стиль символізму в музиці та інших видах мистецтва (Б. Асаф'єв, Т. Баранова, В. Бичков, А. Білий, Ш. Бодлер, Г. Вьольфлін, Н. Горюхіна, В. Друкін, Г. Дубровський, В. Жаркова, О. Зінкевич, І. Іоффе, Ю. Кантарович, Ж. Кассу, І. Коханік, А. Мазаєв, В. Медушевський, М. Михайлов, Є. Назайкінський, Є. Наливайко, С. Тишко, І. Тен, А. Самойленко, С. Скребков, А. Сокіл, Е. Царьова, Б. Яворський та ін.);

Новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- уміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва вчителем музики виділено як самостійний предмет теоретичного вивчення і методичної розробки;

- розкрита сутність та побудована теоретико-методична модель формування уміння семіотичної інтерпретації художніх творів, в якому інтегровані здатності до розуміння та вербально-мовного пояснення смислу художньої форми, і яке ґрунтується на емпіричних знаннях, навичках розпізнавання знаків, основних навичках риторики, семіотичній установці та творчому уявленні вчителя музики

- розроблено спеціальну *методику* формування уміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва у майбутніх учителів музики на основі

культурологічного, поліхудожнього, діяльнісного, історичного, компаративно-аналітичного педагогічних підходів; що ґрунтувалася на методичних принципах наочності, діалогічності, праксеологічності; охоплювала педагогічні умови (перцептивно-емоційна ефективність та семіотична репрезентативність художніх зразків, використання інтерактивної технології, висока інтенсивність мовленнєвої практики); методи і прийоми педагогічної роботи означеного напрямку (наочного інформування, експерименту зі сприйняттям, експлікації семантичного інваріанта тексту, компаративної семіотичної оцінки, тренування уваги до знакового контенту форми, провокативних тестів, усних круїзів (quize), винаходження символів, дидактичних ігор, вікторин, опорних таблиць і конспектів);

- визначено критерії (перцептивний, емпірико-гностичний, креативний і мовленнєвий) та відповідні показники рівня розвитку уміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва, розроблено методику педагогічної діагностики даної фахової компетентності вчителя музики.

Уточнено поняття «знак», «значення», «зміст твору», «художній текст», «розуміння художнього тексту», «інтерпретація», «педагогічна риторика», «знаковий кластер» та ін. стосовно музично-освітньої практики.

Подальший розвиток отримали теоретичні уявлення щодо: розуміння учнями художньо-образного змісту музичних творів, можливостей педагогічного впливу на процес свідомого сприйняття музики; деякі традиційні методи музичного навчання («опорних знаків В. Шаталова», «графічної символізації Бьюзена» та інші).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в можливості включення положень та висновків дисертації в курси методики музичного навчання; у створенні на його основі спецкурсу «Семіотика і герменевтика музики» для магістрантів педагогічних вузів; у використанні запропонованої методики в підготовці бакалаврів і магістрів музичної педагогіки, а також у впровадженні цієї методики безпосередньо в практику роботи шкільного вчителя мистецтва.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського (довідка № 2519/17 від 06.11.2017), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/15 – 2839 від 27.10.2017), Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової (довідка № 417 від 27.06.2016), Бошанської експериментальної середньої школи м. Цзибо (пр. Шаньдунь) (довідка від 30.07.2017).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та методичні положення дисертації пройшли апробацію на 7 міжнародних наукових конференціях: I Міжнародна науково-практична конференція «Стратегії підвищення якості мистецької освіти в контексті змін сучасного соціокультурного простору» (Одеса, 13-14 жовтня 2017); II Міжнародна конференція молодих учених та студентів «Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства» (Одеса, 6-7 жовтня, 2016 р.); Міжнародна науково-творча конференція «Музичне мистецтво та культура:

Захід – Схід (до 50-тиріччя професійної діяльності професора О. М. Маркової)» (Одеса, 4-5 грудня 2015); I Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів «Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства» (Одеса, 16-17 лютого, 2015); Міжнародна науково-творча конференція «Музичне мистецтво та культура: Захід – Схід» (Одеса, 1-3 грудня 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття» (Київ, 16-17 жовтня, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Музична культура й освіта Буковини у європейському вимірі. (До 80-річчя від дня народження засновника кафедри музики, народного артиста України, професора Андрія Кушніренка)» (Чернівці, 21-22 листопада 2013); на *всеукраїнській науково-практичній конференції «Освітньо-мистецькі горизонти України: теорія і практика»* (Ніжин, 19-20 жовтня 2016); на *регіональному науково-практичному семінарі «Особистісні виміри художньо-естетичного виховання і навчання»* (Одеса, 2012); на щорічних звітних засіданнях кафедри музичного мистецтва і хореографії ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження висвітлені у 8 публікаціях (1 – у співавторстві), з них 5 статей – у наукових фахових виданнях України, 1 – у міжнародному виданні.

Особистий внесок автора дисертації – у розробці методичних аспектів вивчення художнього напрямку символізму.

Структура дисертації. Текст дисертації складається з анотації, вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел (235 найменувань, з них 15 – іноземними мовами). Основний текст дисертації складає 180 сторінок, загальний обсяг роботи – 245 сторінок. Робота містить 15 таблиць, 10 рисунків, що разом із 4 додатками становлять 45 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету і завдання, предмет і об'єкт наукового пошуку, охарактеризовано методи та розкрито новизну дослідження, практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації та впровадження у педагогічну практику.

Перший розділ - «*Уміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва: теоретичні основи дослідження*» - присвячено висвітленню проблеми семіотичної природи педагогіки мистецтва; аналізу науково-педагогічних і методичних досліджень, що стосуються визначеної проблематики; побудові теоретичної моделі уміння семіотичної інтерпретації художніх творів.

Розглянуто семіотичну проблематику досліджень у галузі педагогіки мистецтва. Наголошується, що учитель музики загальноосвітньої школи постійно й всебічно вживає різноманітні знаки і символи. Граючи на

музичному інструменті, співаючи, демонструючи звукозаписи, керуючи колективним співом, він використовує семіотичну природу музичного мистецтва. Для того, щоб навчити своїх підопічних краще розуміти музичну мову і полегшити їм спілкування з музикою він звертається до нотних знаків та умовних наочних схем. Для того, щоб уточнити і поглибити сприйняття образного змісту музики, утворити додаткову мотивацію, викликати інтерес, сприяти розвитку естетичного смаку, він використовує знакові засоби різних видів образотворчого мистецтва, поезії, художньої літератури, театру, кінематографу тощо. Відтак, учитель постійно користується величезним ресурсом знаків звукової словесної мови для спілкування зі своїми вихованцями.

Отже, вчитель музики має бути компетентним у цій сфері фахівцем. З'ясовано, що **семіотична компетентність учителя музики** – це *здатність особистості до розуміння та використання знаків і семіотичних утворень (текстів) з метою вирішення практичних завдань фахової діяльності.*

Дається характеристика основних понять семіотики – категорій знака, значення і знакової форми; семіотичної системи (мови) і тексту; індексальних, іконічних та конвенціональних знаків; знаків-символів. Обговорюються визначальні для педагогіки мистецтва специфічні властивості знакових засобів художньої творчості: принципова необмеженість семантики, напівпрозорість знакової форми, інтертекстуальна обумовленість значення, особистісний смисл знаку (за О. Леонтьєвим).

Розглянуто напрямки мистецької педагогіки, які торкаються проблеми семіотичних властивостей художньої діяльності вчителя музики (*компетентнісний, культурологічний, поліхудожній, особистісно-орієнтований і герменевтичний*) та представлено теоретичну модель уміння семіотичної інтерпретації художніх творів.

Семіотична інтерпретація твору мистецтва визначається як *розкриття за допомогою слів (понять, концептів) чи інших засобів комунікації знакового сенсу художнього тексту або окремих знаків-символів.* Семіотична інтерпретація мистецького твору характеризується як складна дія. Частина цієї дії здійснюється цілком «всередині» людської свідомості. Йдеться про сенсорний і когнітивний процеси, у яких головну роль відіграються механізми сприйняття і мислення. «Зовнішня» фаза цієї дії – мовленнєвий акт, який розглядається як своєрідний продукт інтерпретації.

Семіотична інтерпретація художнього тексту представлена у вигляді алгоритму. Першим «кроком» цього алгоритму є розпізнавання – дія сприйняття форми художнього твору і виявлення в ній елементів, що мають формальні властивості відомих реципієнту знаків. Другий крок – розуміння знаку, тобто рефлексія розпізнаних знаків. Розуміння передбачає дії усвідомлення значень знакового складу музичного тексту, в тому числі особливих знаків-символів, властивих мистецтву. Головна проблема розуміння музичного твору полягає в осмисленні особливостей музично-звукових знаків, музичної граматики, багаторівневої і розгалуженої

прагматики музично-знакової діяльності. Розуміння включає в себе активну дію уяви, створення асоціацій, певний емоційно-оцінний відгук. Третій крок алгоритму семіотичної інтерпретації – це створення словесного тексту, який «виводить назовні» процес знакового сприйняття і осмислення художнього твору як тексту. Створення тексту не є простою кодифікацією певної ідеї в знаках вербальної мови. Воно розглядається як складна інтелектуальна і моторно-перцептивна дія, що завершується створенням особистісного концепту, який інколи отримує художню якість.

Згідно з психолого-педагогічними уявленнями щодо феномену *вміння* (К. Платонов, А. Петровський), до розробленої теоретичної моделі вміння семіотичної інтерпретації включені в якості компонентів практичні навички, емпіричні та теоретичні знання, установки та здібності.

Вміння семіотичної інтерпретації твору мистецтва – це *інтегративна властивість*. Вона може бути визначена як *здатність вчителя музики розуміти і пояснювати учням в процесі мовної комунікації семіотичний сенс художньої форми*.

Представлено розгорнуту характеристику компонентів теоретичної моделі вміння семіотичної інтерпретації. *Емпіричні знаннями художніх знаків і значень* – це знання художніх алфавітів, морфемного і лексичного тезаурусів, граматики музичної мови і мов інших видів мистецтва; знання прагматики та семантики знакових засобів (тобто, знань про життєві умови їх побутування, культурні функції, системні поетичні властивості). *Навик розпізнавання* знакових форм спирається на механізми сенсорного (слухового, зорового, м'язово-моторного) сприйняття, на емоційні оцінки, дії запам'ятовування і когнітивного упорядкування сприйнятих звукових, зорових і рухових форм. *Теоретичні знання про знаки*, що мало сприяють виділенню незнайомого художнього знака, успішно себе виявляють у роботі з практичного освоєння елементів художньої мови. *Установка семіотичного сприйняття* – це (згідно з концепцією Д. Узнадзе) спрямованість на пошук елементів художньої форми, які сприймаються і осмислюються як знаки. Вчитель музики має бути налаштованим на те, щоб сприйняти (почути, побачити) художній знак, зрозуміти певну форму в символічному сенсі. Розуміння художнього знака або тексту, а також створення мовного тексту неможливі без активної участі *творчої уяви*. Уява (за теоретичними судженнями Л. Виготського, Б. Теплова) пояснюється як процес розумової діяльності, сутність якого полягає у створенні та перетворенні образів. Знакова діяльність людини неможлива без участі уяви, оскільки будь-який знак, навіть самий елементарний, а тим більш – художній символ передбачає безпосереднє «бачення» його зв'язку з означуванним предметом. *Створення словесного тексту* – це процес, подібний художньо-літературному перекладу, коли вчитель музики прагне знайти знакові аналоги і побудувати текст на основі того художнього концепту, який утворився в його свідомості.

Другий розділ – «*Методика формування вміння семіотичної інтерпретації*» - присвячений визначенню педагогічних підходів, принципів, умов, прийомів формування вміння семіотичної інтерпретації художнього

твору. Запропонована методика навчання спрямована на формування: а) емпіричних і теоретичних знань щодо знакових систем мистецтва; б) установки семіотичного сприйняття; в) навичок розпізнавання знаків у формі художнього артефакту; г) здатності до творчого осмислення художніх символів; д) здатності до експресії усвідомленого смислу художніх символів у словесно-мовленнєвій діяльності. Відповідно до цієї специфіки визначаються головні **педагогічні підходи** та **методичні принципи**.

Культурологічний підхід до розробки методики, започаткований А. Дістервегом, є особливо актуальним для сфери мистецької освіти. У даній сфері він перетинається з іконологічним напрямком у мистецтвознавстві (Е. Панофський). Виразні засоби і цінності мистецтва не можуть вивчатися поза самого широкого національного та всесвітнього культурного контексту. З позиції культурологічного підходу освоєння семіотичних смислів музичної мови є природним процесом сполучення звукових форм, що сприймаються, рефлексією власних психологічних реакцій і життєвих ситуацій, які виявляють культурні функції цих форм. У процесі семіозису в свідомості індивіда встановлюється тристоронній зв'язок об'єктів (денотатів), звукових форм («sign vehicle» за Ч. Пірсом) і значень (десигнатів).

Поліхудожній підхід, репрезентований дослідженнями Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Падалки, Л. Предтеченської, В. Шейко, О. Щолокової, Б. Юсова та ін., використовується для формування вміння семіотичної інтерпретації творів музики з тієї причини, що знаки (елементи мови) та тексти різних видів мистецтва активно взаємодіють один з одним. Вони часто утворюють загальнозначущі єдності (кластери), де один знак «відсилає» до іншого, окреслюючи широку і наповнену багатьма об'єктивними і особистісними смислами сферу художнього значення. Поліхудожніми знаками виступають образи-символи епічної поезії, релігійного живопису і скульптури, «вічні» сюжети класичної літератури. Знакові засоби музики органічно з'єднуються з мовами танцю і поезії, що здавна ефективно використовує музична педагогіка.

Діяльнісний підхід, в основі якого лежать дидактичні постулати Я.Коменського, Ф. Фребеля, П. Гальперіна, В. Давидова, Д.Ельконіна та ін., протистоїть пасивно-навчальному підходу. Майбутньому вчителю музики для розуміння художнього твору найбільш потрібен досвід діяльності, який відкриває можливості інтерпретації конкретних художніх артефактів. Художня мова має сприйматися як явище, міцно пов'язане з різними сторонами життя особистості й суспільства: із сімейними і громадськими обрядами, церковними ритуалами, державними і корпоративними церемоніями, побутовими звичаями, формами праці і відпочинку та іншими сторонами культури. Діяльнісний підхід у педагогіці музичного мистецтва виражається в художньо-творчих формах: співі, грі на інструментах, слуханні музичних творів, елементах імпровізації і композиції, критичних висловлюваннях. У розробленій методиці діяльнісний підхід виражений у цілеспрямованому з'єднанні різних видів діяльності студентів, як наприклад:

прослуховування фонограми, виконання та словесної інтерпретації певного твору, виконання з подальшим описом виконавської концепції.

Компаративно-аналітичний підхід є незамінним і обов'язковим у вирішенні завдання формування художньо-семіотичної компетентності, зокрема стильових понять. Тільки за умови накопиченого достатнього досвіду, у майбутніх вчителів музики можуть бути сформовані на базі інтенсивного застосування компаративно-аналітичного підходу чуттєві, емоційні, наочно-образні уявлення про конкретні художні стилі.

У розділі визначаються **педагогічні принципи та умови** формування умінь семіотичної інтерпретації художніх творів.

Принцип наочності зразків художнього семіозису, які вивчаються, є одним із головних для запропонованої методики. Сприйняття творів будь-якого виду мистецтва спирається не тільки на зір, але й на інші відчуття людини, що беруть участь в акті художньої перцепції. Особливо важливими є феномени кінестезії та синестезій. Отже, під принципом наочності розуміється вимога підкріплення кожного судження щодо знаків, текстів та символів актом сприйняття форми конкретного художнього артефакту. *Принцип діалогічності* (за М.Бахтіним) органічно притаманний мистецькій освіті. Інтерпретаційні дії вчителя музики є однією зі сторін діалогу, який здійснюється між ним та автором твору (індивідом-особистістю чи колективним суб'єктом комунікаційного процесу). Даний принцип забезпечується регулюючими діями викладача, створенням атмосфери рівноправного і шанобливого діалогу в колективних дискусіях, корегуванням індивідуальних мовленнєвих дій студентів. *Принцип праксеологічності* (за Т. Котарбінським) передбачає чітке розуміння студентами педагогічного сенсу і педагогічної цінності всіх форм і прийомів роботи, які використовуються в процесі формування умінь семіотичної інтерпретації творів мистецтва. *Принцип художньо-аксіологічної толерантності* означає неприпустимість декларування з боку викладача або кого-небудь із студентів ціннісних суджень, оцінок, які не допускають альтернативи і претендують на єдине правильне розуміння образного змісту сприйнятої форми художнього твору. Викладач і студенти мають апріорі погоджуватися з будь-якими варіантами семіотичної інтерпретації художнього тексту, хоча толерантна дискусія про семантику тексту можлива і навіть надзвичайно бажана.

Визначено низку **педагогічних умов**, за яких пропонується методика формування семіотичної інтерпретації творів мистецтва має найбільшу ефективність. Перша умова визначена як *перцептивно-емоційна ефективність* художніх зразків, обраних викладачем для ознайомлення майбутніх вчителів музики з тим чи іншим художньо-знаковим явищем. Перевага має бути надана тим зразкам художнього стилю, які точно розраховані на певну перцептивну реакцію і здатні викликати відчутний для реципієнта емоційний відгук, яскраві образні уявлення, активний розумовий процес. Наступна умова позначена як *репрезентативність*, що передбачає використання таких художніх зразків, які репрезентують релевантні властивості стилю в максимальній повноті. Маються на увазі індивідуально-

типові риси форми (властивості художнього матеріалу, лексики і граматики художньої мови, мовного узусу, композиції), а також індивідуально-типові властивості художньо-виразного сенсу (типові теми, сюжети, герої, ідеї, модальності, естетичні ставлення, жанрові преференції). Важливою умовою є *використання інтерактивних методів* роботи, зокрема таких як гра (гра-змагання за строгими правилами, ділова (професійна) і вільна рольова гра). В ігровій формі доцільно формувати спостережливість, чуйність до семантичних відтінків художньої форми, точність тлумачення їхнього змісту. Умова *забезпечення достатньої інтенсивності мовленнєвої практики* студента на заняттях з фахових дисциплін означає, що студент має бути заохоченим до висловлювань щодо семантики музичних та інших художніх текстів. Йому має бути надана можливість інтерпретаційного висловлювання при кожній нагоді, і на кожному практичному занятті.

Подано опис **методів і прийомів** формування вміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва. Усі засоби розробленої методики мають своїм головним завданням впливати на здатність до художньо-семіотичного розуміння творів мистецтва. Це стосується також методів і форм роботи над ілюктивними діями майбутніх вчителів музики. Вони не є, як може здатися на перший погляд, периферійними щодо глибоких внутрішніх механізмів семіотичної інтерпретації, але мають, як доведено представниками психолінгвістичного напрямку (Л. Виготський, Дж. Грін, Н. Хомський, Д. Слобін), потужний «зворотній» вплив на процес розпізнавання і розуміння засобів комунікації.

Розроблені методи згруповані у відповідності до компонентів моделі вміння семіотичної інтерпретації. Навчальній меті *формування емпіричних знань* у царині художньо-знакових форм слугують **методи**: наочного інформування, семіотичного аналізу тексту, експерименту зі сприйняттям, колективної лабораторної роботи з експлікації семантичного інваріанта тексту, навчальної гри, творчі завдання зі створення символічних знаків і знакових текстів. Першими кроками у формуванні вміння семіотичної інтерпретації є лекції чи бесіди зі студентами, в процесі яких пояснюється і наочно демонструється феномен семіозису (не тільки у сфері художньої практики, але й як універсальний засіб людської комунікації). Ефективним методичним прийомом, що дозволяє продемонструвати наявність загального сенсу і знакового якості художніх форм є експеримент зі сприйняттям. Прийом словесної експлікації смислового інваріанта вдало демонструє не тільки знакову природу музики, але також дуже переконливо виявляє можливості відносно об'єктивної передачі за допомогою простих слів (навіть мало майстерних) зрозумілого студентами значення і пережитого сенсу продемонстрованих художніх зразків.

Завдання з *компаративної семіотичної оцінки* пропонують студентам-експериментаторам порівняти кілька зразків музичної форми, які подібні між собою за деякими структурними та функціональними властивостями, але мають помітне розходження в образно-семантичному плані (наприклад, пропонується прослухати фонограму і охарактеризувати образний зміст

низки гармонійних кадансів). Такий вид вправ має кілька цілей: а) тезаурус музично-знакових форм поповнюється стійкими елементами, які можуть бути виділені слухом і розпізнані як знаки у великому масиві музичних творів; б) водночас формується і зміцнюється навик розпізнавання знакових елементів у їх конкретно-контекстовому і парадигмальному значеннях. Розроблена дидактична гра «Першовідкривачі» спрямована на формування вміння знаходити можливості для вивчення нових реалій: звичаїв, обрядів, способів дій. У цій грі на перший план виступає здатність розуміти знаки інших культур, уявляти знакові засоби своєї власної культури.

Формування теоретичних знань про знаки і знакові системи спирається на традиційні дедуктивні методи роботи з поняттями, метод ілюстрації теоретичних положень, метод самостійної роботи студентів з першоджерелами (в першу чергу, з енциклопедіями, словниками та атласами символів). Найбільшу користь у даному напрямку може дати спецкурс «Семіотики мистецтва», який надає студентам теоретичну інформацію про знаки, в тому числі – про художні знаки і тексти.

Формування навичок розпізнавання знакових форм здійснюється за допомогою вправ, спрямованих на тренування уваги; навчальних тестів. Наприклад, після завершення демонстрації студентам фрагменту музичного твору, ставиться ряд запитань, як наприклад: 1) чи сприймалися в прослуханому тексті певні елементи як самостійні знаки? 2) як можна охарактеризувати зміст таких знаків? 3) чи використовувалися в якості певних знаків паузи, інтонеми вигуків, інтонеми стогону, інтонаційні фігури анабазису чи катабазису тощо?

Формуванню семіотичної установки сприйняття художніх творів найбільше сприяють методи тренування здатності розпізнавання знаків і розвитку художньо-семіотичної уяви. Зокрема, так звані «провокативні» навчальні тести. Їх суть полягає в тому, що очевидні об'єкти навколишньої дійсності – речі і процеси – пропонується інтерпретувати як знаки або тексти. Наприклад, студентам пропонується осмислити і пояснити знаковий смисл шуму транспорту, звуків настройки скрипки, жестів регулювальника руху, розташування і форми хмар на небі, рядку книг на полиці тощо. Значну користь можуть принести домашні творчі завдання з виявлення і схематичного опису «прихованої програми» музичного твору, що має в основі якийсь сюжет або драматургічний конфлікт. Ще один метод роботи даного напрямку - знаходження або створення знакової поліхудожньої аналогії до певного художнього твору.

Формуванню навичок словесного і художньо-символічного вираження сприйнятого знакового сенсу художніх творів у процесі мовної комунікації сприяють, по-перше, усні вправи, що проводяться за типом лінгвістичного «oral quiz». Їх змістом є оцінка одним-двома словами характеру сприйнятого образотворчого артефакту або музичного твору. Другий рівень складності «вправи-куїзу» передбачає запис моментальних висловлень студента на диктофон з наступним самостійним опрацюванням даного вербального тексту. По-друге, значну користь можуть принести навчальні тести, в яких

студент має, наприклад, визначити – яким зразком з числа трьох музичних фрагментів, що прозвучали, відповідає наведена словесна характеристика образної семантики тексту. Передбачено рясне *використання інтерактивних прийомів роботи*: дидактичних ігор, вікторин (з персональною та колективною відповідальністю за успішність рішення), змагання команд типу «Брейн-ринг», гра «Словесний художній портрет».

Формування практичних знань художньої риторики. Даний методичний напрямок передбачає читання та опрацювання літературних текстів, створених видатними критиками, аналітиками, герменевтами мистецтва. Доцільно також надати студентам знання про основні компоненти риторичного висловлювання, принципи композиції усного тексту, головні виразні прийоми (тропи). Рекомендуються вправи риторичного характеру (підібрати ряд епітетів, створити гіперболу, літоту, метафору, що характеризують певний художній текст або символ). Оптимально такі завдання може вирішувати невеликий курс практичних занять, змістом якого має стати робота з текстами і окремими художніми символами (такий курс можна назвати «Практикум семіотичного аналізу творів мистецтва»). Корисними прийомами роботи з формування умінь семіотичної інтерпретації є складання опорної семіотичної таблиці (за методикою Т. Бьюзена) і опорного конспекту (за методикою В. Шаталова), створення індивідуальних колекцій художніх символів і знакових кластерів. Метод експлікації інваріанта може бути доповнений методом «систематизації варіантів», який наочно демонструє основні логічні платформи, на яких будуються семіми художніх знаків. Вельми корисними є творчі методи складання поліхудожніх текстів на задану тему, які наближають заняття до типу «гри в бісер» (за Германом Гессен), та метод персоніфікації (театралізації) художнього змісту.

Третій розділ – *«Експериментальна робота з апробації методики формування умінь семіотичної інтерпретації художнього твору»* - розкриває умови проведення експерименту, методику педагогічної діагностики умінь, на формування якого спрямовані педагогічні дії, зміст констатувального та формувального етапів експериментальної роботи.

Представлено розробку критеріїв сформованості вміння семіотичної інтерпретації: перцептивний, емпірико-гностичний, креативний і мовленнєвий. *Перцептивний критерій* дозволяє встановити рівень і якість готовності індивіда до виявлення і осмислення в процесі сприйняття художнього твору семіотичних елементів і сторін його форми. Його показниками є: 1) характеристика художньо-психологічної установки на знакове сприйняття художньої форми; 2) гострота уваги до знакової форми, властивостей і деталей тексту.

Передбачається можливість диференціації активного сприйняття (гострота уваги, кількість розпізнаних знаків і знакових властивостей художньої форми) і пасивного сприйняття, нездатного помітити семіотичні якості художнього тексту, розпізнати в ньому знакові елементи.

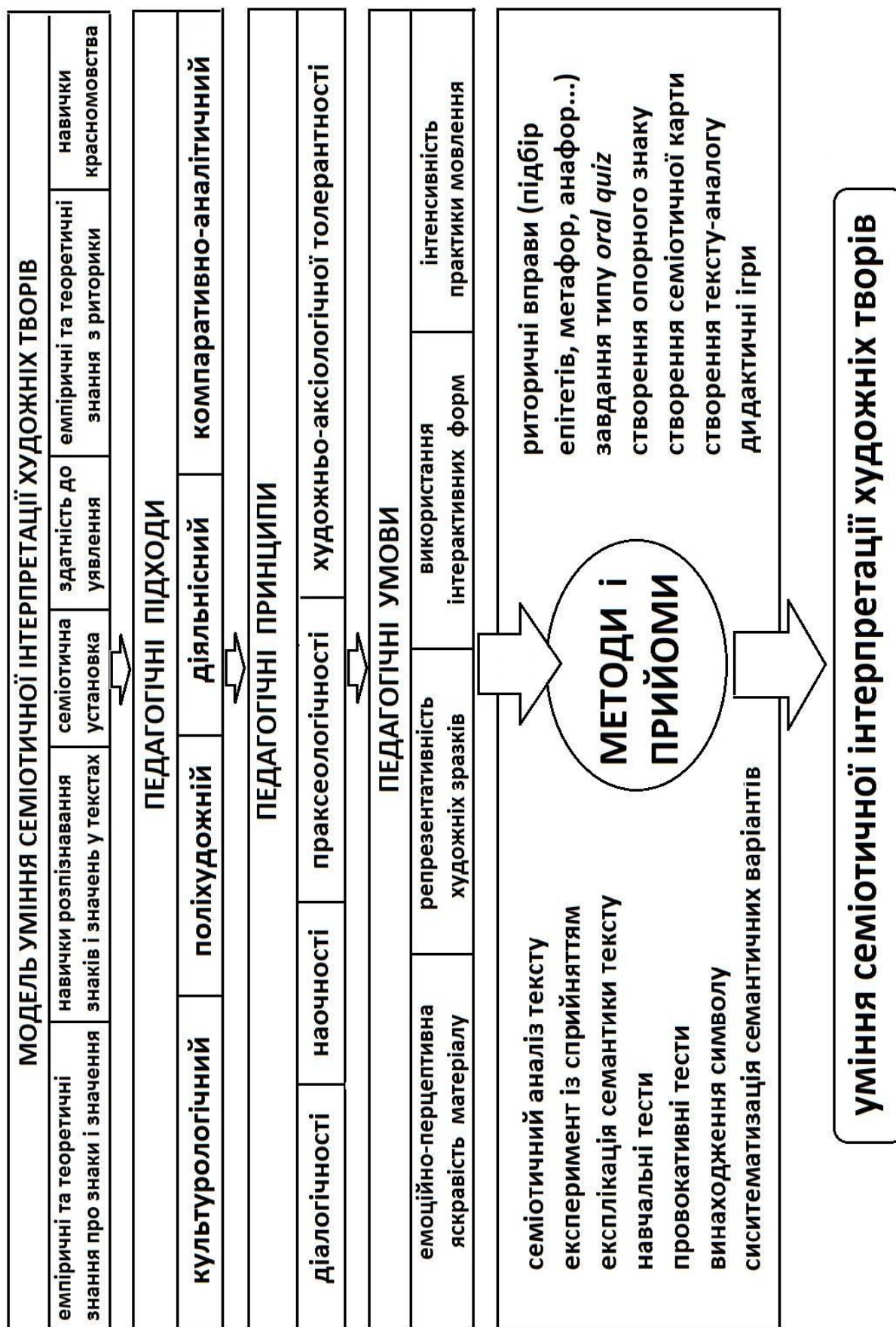

Рис.1. Методична модель формування уміння семіотичної інтерпретації художніх творів.

Емпірико-гностичний критерій визначає ступінь сформованості вміння семіотичної інтерпретації, виявляє комплексну оцінку емпіричного знання знаків і значень, а також граматики і синтаксичних норм музичної мови, мов інших видів мистецтва. Критерій конкретизується в показниках: 1) кількість відомих реципієнту (тобто ідентифікованих в експериментальному тексті і адекватно понятих) художньо-символічних елементів, які мають широке поширення в музиці та інших видах мистецтва; 2) рівень розуміння значень типових знакових форм мистецтва; 3) кількість відомих стилів і жанрів, які виступають потенційними знаками у тексті; 4) емпіричні знання щодо прагматики цих знакових засобів (про життєві умови їх застосування, культурні функції).

Креативний критерій виявляє рівень розвиненості уяви та інших творчих здібностей майбутнього вчителя музики, необхідних для сприйняття художньо-знакових властивостей і елементів форми твору мистецтва. Показниками критерію є: 1) ступінь дивергентності (за Д. Гілфордом – гнучкість) розумових дій, яка виражається в кількості варіантів розуміння конкретного знака (символу) або текстового фрагмента; 2) швидкість роботи уяви, яка свідчить про легкість чи труднощі творчих дій з опрацювання знакових форм; 3) оригінальність смислових реакцій і широта спектра виявлених значень.

Мовленнєвий критерій свідчить про вміння майбутнього вчителя музики знайти необхідні вербальні та невербальні засоби для вираження понятого знакового змісту сприйнятої художньої форми в живому комунікаційному процесі. Показниками даного критерію є: 1) міра насиченості висловлювань фігурами і прийомами риторики, які стосуються значення творів мистецтва (тобто, інтенсивність, щільність використання словесно-риторичних фігур і прийомів); 2) ступінь адекватності створеного студентом вербального тексту об'єктивним значенням художнього тексту, який став предметом семіотичної інтерпретації форми.

Засобами діагностики виступають анкети опитування, діагностичні тести і експертні оцінки. Констатувальний експеримент проводився на базі чотирьох навчальних закладів: Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової, Бошанської експериментальної середньої школи м. Цзибо (пр. Шаньдунь). У ньому взяло участь 240 майбутніх вчителів музики та хореографії (145 - українських та 95 китайських студентів).

Констатувальний експеримент виявив, що українські студенти показали найкращі результати за емпірико-гностичним критерієм і найгірший – за мовленнєвим критерієм. Китайські студенти також продемонстрували найбільш слабку підготовку за мовленнєвим та креативним критеріями і середню – за перцептивним і емпірично-гностичним критеріями. Велика частка від всієї маси перевірених студентів (майже 56%) виявила низький рівень умінь семіотичної інтерпретації художнього твору.

За результатами діагностичного експерименту були утворені 4 групи, зіставлені з українських та китайських студентів старших курсів та магістрантів: 2 експериментальні та 2 контрольні.

Апробація авторської методики здійснювалась у перебігу двох етапів формувального експерименту.

Перший – *екстенсивно-накопичувальний* - етап формувального експерименту мав на меті поповнення та розширення досвіду сприйняття і розуміння студентами знакових засобів мистецтва, накопичення необхідних емпіричних і теоретичних знань, укріплення навичок свідомого сприйняття художніх знаків, набутих у попередньому досвіді спілкування з мистецтвом.

Другий – *творчо-інтерпретаційний* - етап формувального експерименту мав на меті укріплення набутих знань і навичок сприйняття знаків і текстів, засвоєння майбутніми вчителями музики символічних засобів мистецтва як найбільш специфічних, а також і стилю (методу) символізму як найбільш складного та важливого в аспекті формування умінь семіотичної інтерпретації творів мистецтва. Надається інформація щодо процесу освоєння студентами художнього методу та історичного стилю символізму. Характеризуються специфічні проблеми освоєння даної теми, пропонується педагогічний алгоритм і комплекс художніх творів, найбільш доцільних у дидактичному відношенні.

Наприкінці кожного етапу проводився діагностичний зріз за критеріями, релевантними для змісту даного етапу і застосованих методів. Останній діагностичний зріз виявив, що студенти в обох експериментальних групах (українській – «УЕ» та китайській – «КЕ») істотно покращили умінь семіотичної інтерпретації художніх творів (Таблиця 1). Вони виявили значне покращення в цілому (частка тих, хто продемонстрував спочатку незадовільний рівень зменшилася в середньому на 33%). Найбільш переконливі результати були показані за емпірико-гностичним та мовленнєвим критеріями. Покращення умінь семіотичної інтерпретації за перцептивним і креативним критеріями були з певних психологічних причин не такими очевидними. Хоча за усіма критеріями українські студенти продемонстрували більш високі результати, група китайських студентів мала кращі сумарні показники динаміки позитивних змін.

Таблиця.1

Порівняльні результати експериментальної та контрольної груп на початку і на завершенні формувального експерименту.

РІВНІ	Експериментальні групи								Контрольні групи							
	Початок експерименту				Кінець експерименту				Початок експерименту				Кінець експерименту			
	УЕ		КЕ		УЕ		КЕ		УК		КК		УК		КК	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
В	9	32,14	8	26,55	17	56,67	13	43,34	6	20	9	31,14	10	33,34	8	26,67
С	10	33,34	7	23,45	8	26,67	12	40,00	10	33,34	6	21,19	6	20	6	20
Н	11	34,95	15	50,00	5	16,67	5	16,67	14	46,67	15	50,00	14	46,67	16	53,34

Таким чином, зафіксовані якісні та кількісні результати формувального експерименту засвідчили ефективність запропонованої методики та доцільність її використання в освітньому процесі педагогічних університетів.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено результати теоретичного узагальнення та нового вирішення проблеми формування вміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики, що знайшло відображення в розробці та обґрунтуванні методики формування означеного феномена у студентів педагогічних університетів. Проведене дослідження та виконання всіх поставлених у дисертації завдань дали змогу зробити такі висновки:

1. На підставі вивчення науково-педагогічної та методичної літератури встановлено, що одним із найважливіших завдань учителя музики є пояснення учням змісту музичних творів і творів інших видів мистецтва. З'ясовано, що фундаментом об'єктивних суджень про зміст художніх творів є розуміння вчителем художнього тексту та знаково-символічної мови, на основі якої його утворено. Встановлено, що в сучасній художній педагогіці мистецтво рідко розглядається як знаковий феномен. Окремі випадки звернення педагогів-дослідників та методистів до понять і положень семіотики поки не мають систематичного характеру. Втім, вони виявляють високий евристичний і практичний потенціал, здатність до об'єднання у цілісну науково-методичну концепцію. Осмислення знаково-текстових особливостей музики та інших видів мистецтва дозволило встановити сутність семіотичної інтерпретації художніх творів і запропонувати наступне її визначення: ***семіотична інтерпретація художніх творів*** – це доступне і коректне роз'яснення учням змісту творів музики та інших видів мистецтва, яке засноване: а) на розумному сприйнятті художнього твору як тексту і (або) знакового феномена; б) на використанні вербальних чи інших засобів комунікації. Семіотична інтерпретація художніх творів вимагає від вчителя музики впевненого володіння як мінімум двома системами знаків – мовою музичного мистецтва і вербальною мовою.

Понятійно-методологічний аналіз проблеми дозволив сформулювати дефініцію ***вміння семіотичної інтерпретації художніх творів*** учителем музики. Під цим виразом мається на увазі комплексна фахова якість персони вчителя, що включає в себе: практичне знання художніх знаків (їх форм, значень, системних властивостей і прагматики), що використовуються в музиці та інших видах мистецтва; вміння рефлексивного сприйняття художньої форми; володіння вербальною мовою. Встановлено найбільш впливові чинники, що обумовлюють найкращий результат семіотичної інтерпретації: наявність у вчителя установки семіотичного сприйняття художньої форми; наявність теоретичних знань про художні знаки і мови; володіння риторичними засобами мовлення; високорозвинена творча уява.

2. Основна ідея методики формування вміння семіотичної інтерпретації художніх творів у майбутніх вчителів музики полягає в багатосторонньому системному впливі на виявлені компоненти даної професійної якості. Такий вплив у відношенні до всього комплексу методики забезпечується *культурологічним, поліхудожнім, діяльнісним та компаративно-аналітичним художніми підходами*. Встановлено методичні **принципи**, що мають бути покладені у основу методики, а саме: наочність, діалогічність, праксеологічність, толерантність. Розроблена методика має досягти найкращих результатів за **умов** забезпечення емоційно-перцептивної яскравості та жанрово-стильової репрезентативності художніх зразків; використання інтерактивних **форм** роботи зі студентами; налагодженої інтенсивності регулярної мовленнєвої практики студентів.

Розроблено **комплекс методів і прийомів** підготовки студентів до освоєння семіотичних властивостей та інтерпретації творів мистецтва. Методи поділені на дві групи: а) ті, що формують здатність виявлення і сприйняття-розуміння знаків і тексту художнього твору; б) такі, що спрямовані на вміння передавати словами усвідомлений знаковий сенс творів. До першої групи відносяться методи: семіотичного аналізу художнього тексту, експерименту зі сприйняттям, експлікації семантичного інваріанта тексту, компаративної семіотичної оцінки, тренування уваги до знакового контенту форми, навчальних текстів, провокативних тестів, винаходження символів, систематизації семантичних варіантів художнього знаку. До другої групи методів відносяться: вправи на знаходження влучної риторичної фігури (тропу); метод швидкого усного опитування (*oral quiz*); створення опорного знаку і конспекту (за В. Шаталовим), семіотичної карти (за Т. Бьюзеном), аналогового художнього тексту; дидактичні ігри.

3. На основі побудованої теоретичної моделі створено комплекс засобів **педагогічної діагностики** рівня сформованості умінь семіотичної інтерпретації. Визначені **критерії**: *перцептивний*, який дозволяє встановити міру усталеності художньо-психологічної установки на знакове сприйняття художньої форми, а також гостроту уваги до знакової форми; б) *емпірико-гностичний*, який є комплексною оцінкою емпіричного досвіду використання художніх знаків і значень, знання граматики та синтаксичних норм музичної мови і мов інших видів мистецтва; в) *креативний*, який дає можливість оцінити рівень розвиненості уяви та інших творчих здібностей майбутнього вчителя музики, необхідних для сприйняття-розуміння художньо-знакових властивостей і елементів форми твору мистецтва; г) *мовленнєвий*, який оцінює вміння майбутнього вчителя музики знайти необхідні вербальні та невербальні засоби для вираження знакового змісту сприйнятої художньої форми в живому комунікаційному процесі. Методика діагностики успішно апробована в ході констатувального експерименту.

4. У ході формувального експерименту доведена ефективність розробленої у дисертації **методики** формування умінь семіотичної інтерпретації творів мистецтва у майбутніх учителів музики, що включала комплекс принципів, умов, методів і прийомів підготовки студентів до

освоєння семіотичних властивостей творів мистецтва. Експериментально доведено, що студенти української та китайської експериментальних груп значно покращили своє уміння семіотичної інтерпретації художніх творів у цілому. За усіма критеріями українські студенти продемонстрували більш високі результати. Однак група китайських студентів виявила кращі показники динаміки позитивних змін.

Таким чином, у дисертації доведено можливість формування вміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Подальше дослідження теми має значні теоретичні та практичні перспективи: поглиблення уявлень щодо генезу і розвитку знакових форм (і особливо – художніх символів) у процесі колективної та індивідуальної мистецької творчості; педагогічного використання кінестезії та синестезії, ейдетичного і формально-логічного мислення учнів, оптимізації процесу оволодіння ними безмежними ресурсами семіотики мистецтва.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сунь Пенфей. Педагогический потенциал художественной символики в музыкальном искусстве эпохи барокко (на примере творчества И.С.Баха) / Сунь Пенфей // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – № 3. – С. 146-151.
2. Сунь Пенфей. Artistic and semiotic competence of future music teachers as an issue of music pedagogy. (Художньо-семіотична компетентність майбутніх вчителів музики як проблема музичної педагогіки) / Сунь Пенфей // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. – Одеса, – № 6/СХХХХVII, 2016. – Р. 51-55.
3. Сунь Пенфей. Про методику освоєння художньої символіки музики Й. С. Баха в музично-педагогічній практиці / Сунь Пенфей // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Випуск 54 / Заг. редакція – проф. Матвієнко О. В., укладач – доц. Кудіна В. В. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2016. – 131 с.
4. Сунь Пенфей. «Опорні сигнали» у методиці формування художньо-семіотичної компетентності майбутніх учителів музики / Сунь Пенфей // Наукові записки / Ред. кол.: В.Ф. Черкасов, В.В. Радул, Н.С. Савченко та ін. – Випуск 157. – Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. – 300 с. – С. 227-234.
5. Сунь Пенфей. Методический аспект освоения художественно-стилевого феномена символизма будущими учителями музыки / Сунь Пенфей // Наукові записки / Ред. кол.: В.Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н.С. Савченко та ін. – Випуск 163. – Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. – С. 178-183.

6.Сунь Пенфей. К проблеме изучения художественного направления символизма в искусстве конца XIX – начала XX вв./ Сунь Пенфей, С. Шип // Особистісні виміри художньо-естетичного виховання і навчання. – Матеріали регіонального науково-практичного семінару молодих учених та студентів. – Одеса : Науковець, 2012. – С. 51-53. (у співавторстві).

7.Сунь Пенфей. Диагностика уровня сформированности умения семиотической призведений искусства у будущих учителей музыки / Сунь Пенфей // Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства. Матеріали та тези III Міжнародної конференції молодих учених та студентів (13-14 жовтня 2017 р.). – 2 том, – Одеса, 2017. - С. 73-75.

8.Sun Pengfei. Semiotic art interpretation skill in music teacher's training process (pedagogical principles) / Сунь Пенфей // The Scientific Heritage, No 15, P.1. – Budapest, Hungary. 2017. – P. 41 – 47.

АНОТАЦІЇ

Сунь Пен фей. Формування вміння семіотичної інтерпретації творів мистецтва в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2018.

Дослідження присвячено проблемі пояснення учням художньо-образного змісту творів музики та інших видів мистецтва. З'ясовано, що фундаментом об'єктивних суджень про зміст художніх творів є розуміння вчителем знаково-символічної мови мистецтва. Уміння семіотичної інтерпретації художніх творів трактується як комплексна професійна якість особистості вчителя, що включає: практичне знання художніх знаків (їх форм, значень, системних властивостей і прагматики); вміння рефлексивного сприйняття художньої форми; володіння вербальною мовою. В основу методики покладено культурологічний, поліхудожній, діяльнісний, компаративно-аналітичний підходи; принципи наочності, діалогічності, праксеологічності, толерантності. Розроблена методика має досягти оптимальних результатів при умовах: емоційно-перцептивної яскравості і жанрово-стильової репрезентативності художніх прикладів; використання інтерактивних форм роботи; інтенсивної мовної практики студентів. Запропоновані два класи методів роботи: а) такі, що формують здатність до виявлення і сприйняття-розуміння знаків художнього твору; б) спрямовані на вміння передавати словами усвідомлений знаковий сенс творів. Визначено критерії оцінки вміння семіотичної інтерпретації: перцептивний, емпірико-гностичний, креативний, мовний. У ході формувального експерименту доведено ефективність розробленого в дисертації комплексу принципів, умов, методів і прийомів підготовки студентів до освоєння семіотичних властивостей творів мистецтва.

Ключові слова: мистецька освіта, вчитель музики, вміння інтерпретації, семіотика, знак мистецтва, символ, художній концепт, знаковий кластер, методика.

Сунь Пенфей. Формирование умения семиотической интерпретации произведений искусства в процессе профессиональной подготовки будущих учителей музыки. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2018.

Исследование посвящено проблеме объяснения учащимся художественно-образного содержания произведений музыки и других видов искусства. Выяснено, что фундаментом объективных суждений о содержании художественных произведений является понимание учителем знаково-символического языка искусства. Умение семиотической интерпретации художественных произведений трактуется как комплексное профессиональное качество личности учителя, которое включает в себя: практическое знание художественных знаков (их форм, значений, системных свойств и прагматики); умение рефлексивного восприятия художественной формы; владение вербальным языком. В основу методики положены культурологический, полихудожественный, деятельностный, компаративно-аналитический подходы; принципы наглядности, диалогичности, праксеологичности, толерантности. Разработанная методика достигает оптимального результата при условиях: эмоционально-перцептивной яркости и жанрово-стилевой репрезентативности художественных примеров; использования интерактивных форм работы; интенсивной речевой практики студентов. Методы разделены на два класса: а) формирующие способность обнаружения и понимающего восприятия знаков художественного произведения; б) направленные на умение передавать словами осознанный знаковый смысл произведений. Определены критерии оценки формируемого умения (перцептивный, эмпирико-гностический, креативный, речевой). В ходе формирующего эксперимента доказана эффективность разработанного в диссертации комплекса принципов, условий, методов и приемов подготовки студентов к освоению семиотических свойств произведений искусства.

Ключевые слова: художественное образование, учитель музыки, умение интерпретации, семиотика, знак искусства, символ, художественный концепт, знаковый кластер.

Sun Pengfei. Formation of the skill of semiotic interpretation of art in the process of professional music teachers training. (manuscript).

Dissertation presented to acquire candidate degree in pedagogical sciences in specialty 13.00.02 - Theory and Methods of Music Education. - National M.P. Drahomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2018.

On the basis of the study of scientific-pedagogical literature, it has been established that one of the most important tasks of the music teacher is to explain the content of musical works and works of other art genres. It was found out that the basis of objective judgments about the content of artistic works is the understanding of sign-symbolic art language. The music teacher's *skill of the semiotic interpretation* of art has been defined as the complex professional quality of a teacher's personality, which includes: practical knowledge of artistic signs (their forms, meanings, system properties and pragmatics) used in music and other forms of art; the ability to reflexive perception of artistic form; possession of verbal language.

The methodic of forming the skill of art-semiotic interpretation is the multifaceted systemic influence on the revealed components of this professional quality. Such an influence in relation to the whole complex of the methodology is provided by culturological, poly-artistic, comparative-analytical and action approaches. The methodical principles are established, namely: visibility, dialogue, praxeologic, tolerance. The developed technique should achieve the best results by conditions of providing emotional and perceptual brightness and genre-style representation of artistic examples; use of interactive forms of work with students; the adjusted intensity of the regular speech practice of students.

A complex of methods of students for mastering of semiotic skills is developed. Methods are divided into two groups: a) those that form the ability to detect and perceive-understanding the signs and the text of the art work; b) those aimed at the ability to communicate in words the meaning of the works. The first group includes methods: semiotic analysis of artistic text, experiment with perception, explication of semantic invariant text, comparative semiotic evaluation, training of attention to sign content, textbooks, provocative tests, inventing of symbols, systematization of semantic variants of artistic sign. The second group of methods include: exercises on finding a suitable rhetorical figures; method of rapid oral questioning (oral quiz); the creation of a reference mark and a notebook (by V. Shatalov), a semiotic map (according to T. Buzen), didactic games.

On the basis of the constructed theoretical model, a complex of pedagogical diagnostics of the semiotic interpretation skill was created. The criteria are defined: perceptual, which allows to establish the degree of stability of the artistic-psychological installation on the sign perception of the artistic form, as well as the acuity of attention to the sign form; b) empirical knowledge of grammar and syntactic norms of musical language and languages of other types of art; c) creative, which makes it possible to assess the level of development of imagination and other creative abilities of future music teachers; d) a speech that assesses the ability of the future music teacher to find the necessary verbal and nonverbal means for expressing the sign content of the perceived artistic form in the living communication process. The method of diagnostics has been successfully tested during the qualifying experiment.

Key words: art education, music teacher, interpretation skill, semiotics, art sign, symbol, art-semantic concept, sign cluster.